

УПЛЫЎ «КНІГІ КОРКУТА» НА РАЗВІЦЦЕ СУСВЕТНЫХ ЛІТАРАТУР

«Кніга Коркута» з'яўляецца пісьмовай апрацоўкай эпічных паданняў і песень агузскіх казачнікаў. Існуюць два асноўныя рукапісы твора: Дрэздэнскі і Ватыканскі (абодва датуюцца шаснаццатым стагоддзем). Дрэздэнскі рукапіс поўны: у ім дванаццаць частак. Паданні ствараліся ў Сярэдняй Азіі і суседніх раёнах Малой Азіі. У аснову «Кнігі Коркута» пакладзена старажытная традыцыя народнага гераічнага эпасу. Яе носьбітамі былі народныя спевакі–казачнікі (узаны). Коркут лічыўся першым узанам.

Паэзія Пярэдняй Азіі заўсёды адрознівалася багаццем формы і зместу. Можна сказаць, што шматлікія паэты выкарыстоўвалі ў сваёй творчасці паэтычныя дэталі, звязаныя з «Кнігай Коркута».

Публікацыя і папулярызацыя эпасу «Кнігі Коркута» ў першай палове XX стагоддзя ў масавай форме зацікавіла навукоўцаў і мастакоў слова. Твор і дагэтуль выклікае навуковы інтарэс у даследчыкаў розных напрамкаў: лінгвістаў, фалькларыстаў, этнографістаў, літаратуразнаўцаў.

«Кніга Коркута», якая адрозніваецца багаццем формы і зместу, адыграла важную ролю ў развіцці нацыянальных літаратур Пярэдняй Азіі. Найбольш значным з'яўляецца ўплыў эпасу на азербайджанскую мастацкую прозу і ў цэлым на мову прозы. Даследчык А. Садыгаў называе эпас «Кнігі Коркута» «лексічнай, марфалагічнай, сінтаксічнай і нават стылістычнай базай мовы твораў азербайджанскай прозы, які быў утвораны на аснове жывой гутарковай мовы» [5]. А. Садыгаў, у прыватнасці, піша, што «з пункту гледжання моўнага матэрыялу створаны пасля творы азербайджанскай прозы абаяліліся менавіта на гэты падмурак. Вопыт пісьмовага перакладу «Кнігі Коркута» ў фальклорным творчасці быў прыняты за аснову ў працэсе пісьмовага перакладу іншых рукапісаў. Нягледзячы на тое, што з цягам часу функцыянавалі тыя ці іншыя стылі, тым не менш, прыцягвае ўвагу стабільнасць асноўнага моўнага матэрыялу і граматычнага складу мовы. У гэтым кантэксце ў выніку параўнання фактычнага мовы такіх вядомых твораў XVI стагоддзя, як «Шухадэнаме», «Шэйх Сафі», твораў Фізулі, а таксама створанага ў канцы XVII стагоддзя твора «Шахрыяр» з мовай твора «Кніга Коркута» адкрыта прасочваецца пераемнасць празаічнай мовы дадзеных літаратурных манументаў [5, с. 208].

Выкарыстанне матываў «Кнігі Коркута» у сучаснай паэзіі адпавядала духу часу. У перыяд рэпрэсій цікавасць да эпасу аслабела, амаль згасла, пазней ўзмацнілася. У цэлым «Кніга Коркута» ніколі не пакідала азербайджанскую літаратуру.

У навуковых даследаваннях маюцца розныя меркаванні і факты, якія тычацца ўплыву «Кнігі Коркута» на развіццё нацыянальнай пісьмовай літаратуры. У прыватнасці, Г. Хашымлі піша «... матывы “Кнігі Коркута” да гэтага часу не з'яўляліся тэмай асобнага даследавання» [8, с. 56]. Аўтар, які адзначае ўплыў эпасу на пісьмовую літаратуру да сучаснага перыяду,

сцвярджае, што дадзеная з'ява назіраецца ў дзвюх асноўных формах. Па-першае, ў шматлікіх творах адчуваецца метады апісання, сімволіка, вобразнасць і іншыя аспекты, уласцівыя «Кнізе Коркута»; па-другое існуюць мастацкія творы, напісаныя на аснове «Кнігі Коркута» [8, с. 56].

Фарміраванне пісьмовай літаратуры адбывалася ў цеснай сувязі з фальклорам, і ў далейшым перыядзе развіцця літаратуры гэтая сувязь пастаянна развівалася. Нароўні з вуснай народнай творчасцю, сувязь паміж фальклорам і пісьмовай літаратурай — звычайная з'ява і для пісьмовай паэзіі, якая стварыла вышэйшыя ўзоры класікі.

Даследчык Г. Мамедаў засяродзіў увагу на гісторыі ўплыву традыцыяў «Кнігі Коркута» на азербайджанскую літаратуру, выявіў заканамернасць уздзеяння матываў «бяздзетнасць» на паэмы Нізамі «Лэйла і Меджнун», «Хосров і Шырын», Тэбрызі «Мехр і Муштары», Масіх «Варга і Гюльше» [4, с. 191].

Найбольш ярка матывы «Кнігі Коркута» праявіліся ў творчасці Нізамі. Акадэмік Г. Араслы паказвае, што практычна ва ўсіх творах Нізамі адлюстроўваюцца матывы «Кнігі Коркута» [1]. Вучоны таксама кажа пра ўплыў асобных частак дадзенага твора на Нізамі і падкрэслівае канкрэтны ўплыў эпасу на думкі і творчасць паэта [2, с. 27].

Даследчыкі мяркуюць, што паэмы Нізамі цяжка ўявіць без «Кнігі Коркута». Эпасам прасякнута ўся творчасць паэта.

Прафесар Т. Халышбекаў разгледзеў матывы «бяздзетнасць» «Кнігі Коркута» ў творчасці Нізамі [7, с. 116]. Г. Мамедаў таксама звязвае матывы «бяздзетнасць» ў паэмах Нізамі «Лэйла і Меджнун» і «Хосров і Шырын» з эпасам «Кніга Коркута» [4, с. 191] і паказвае, што ў «Іскандэрнаме» Нізамі матывы пазбягання смерці як праблема «неўміручасці, вечнага жыцця» з'яўляецца найвышэйшым паэтычным дасягненнем [4, с. 187].

Уплыў эпасу адчуваецца ў самых глыбокіх пластах творчасці Нізамі і, у прыватнасці, у паэме «Сем прыгажунь», назіраецца аднабаковы падыход да пошуку блізкасці сюжэту з фальклорам. Фальклор ўзбагачае паэму Нізамі

Таксама можна разгледзець сувязь паміж дыялогам Газанхана і Бекі ў «Кнізе Коркута» і размовай паміж героямі твора Нізамі «Сем прыгажунь» Бахрамам і яго рабыняй Фітне.

Як неардынарная гістарычная асоба, Коркут фігуруе ў сярэднявечных гістарычных крыніцах: у «Зборніку летапісаў» Рашыд-ад-Дзіна (1247–1318), «Радавод туркменаў», Абулгазі (1603–1663); а ідэалізаваны вобраз яго — у літаратурных творах Абдуррахмана Джамі (1414–1492), Алішэра Наваі (1441–1501), а таксама ў фальклоры многіх сучасных цюркскіх народаў-туркаў, азербайджанцаў, туркмен, казахаў і інш

Трэцяя глава «Кнігі Коркута» пад назвай «Песня пра Бамсы-Бейрэка, сына Камбура» мае тыпалагічна-генетычныя падабенства з сюжэтам шырока вядомага агульнацюркскага эпасу «Алпамыша», які займае прыкметнае месца ў сусветнай літаратуры. Заслугоўвае ўвагі таксама сюжэт з восьмай часткі кнігі, дзе вядзецца гаворка аб сутычцы батыра Басата з аднавокім волатам Тэпегэзам. Гэты сюжэт вядомы ва ўсім свеце, мае каля двухсот

варьянтаў, больш вядомы як сюжэт пра аднавокага цыклопа з «Адысеі» Гамера

Такім чынам, эпас «Кнігі Коркута» аказаў уплыў на мастацкую славеснасць шэрагу цюркскіх народаў. Сам Коркут і героі яго твораў ўвайшлі ў сусветную літаратуру як вобразы эпічных паданняў, легенд і паданняў, радаводаў, вершаваных тэкстаў абрадавага фальклору і розных паэтаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Араслы Г. Мотивы азербайджанского народного эпоса «Деде Коркуд» в творчестве Низами. — М., 1960.
2. Араслы Г. Творчество ашугов. — Баку, 1960.
3. Книга моего деда Коркута. — М-Л., 1962
4. Мамедов Г. Мотивы «Китаби Деде Коркуд» в исторических и литературных источниках // Исследования литературы азербайджанского устного народного творчества. — Баку, 2001. — С. 182–197.
5. Садыгов А. «Китаби Деде Коркуд» и язык азербайджанской прозы // Китаби Деде Коркуд: сборник статей. — Баку, 1999. — С. 208–221.
6. Фарзалиев А. Вагиф М. П. Слова из «Деде Коркуд» в произведениях Вагифа // Преподавание азербайджанского языка и литературы. — 1980. — № 1. — С. 53–55.
7. Халышбейли Т. Низами Генджеви и азербайджанские источники. — Баку, 1991.
8. Хашимли Г. Мотивы «Китаби Деде Коркуд» в письменной литературе Азербайджана // Научные труды Нахчыванского государственного университета. — 1998. — № 2. — С. 56–58.